

Sygn. akt **XXVIII C 3300/22**

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia **20 marca 2023 roku**

Sąd Okręgowy w Warszawie XXVIII Wydział Cywilny w składzie:

Przewodniczący: sędzia del. Michał Maj

Protokolant: Julia Kraszewska

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu **20 marca 2023 roku** w Warszawie

sprawy z powództwa **P. N. i M. N.**

przeciwko **(...) Bankowi (...) S.A. z siedzibą w W.**

o ustalenie i zapłatę

1. ustala, że umowa kredytu numer (...) z dnia 25 stycznia 2008 roku jest nieważna,
2. zasądza od pozwanego na rzecz powodów kwotę **158.269,35 zł (sto pięćdziesiąt osiem tysięcy dwieście sześćdziesiąt dziewięć złotych 35/100)** z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia **12 marca 2022 roku** do dnia zapłaty,
3. oddala powództwo w pozostałej części,
4. zasądza tytułem zwrotu kosztów procesu od pozwanego na rzecz powodów kwotę **7.767 zł (siedem tysięcy siedemset sześćdziesiąt siedem złotych)**.

Sygn. akt **XXVIII C 3300/22**

UZASADNIENIE

Strona powodowa (dalej także jako: kredytobiorca, konsument) pozwem wniesionym w dniu 17.02.2022 r. wniosła o ustalenie, że umowa kredytu zawarta pomiędzy stronami jest nieważna i zasądzenie od strony pozwanej (dalej: pozwany, pozwany bank, bank, kredytodawca) kwoty 162.780,73 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od dnia 10.01.2022 r. do dnia zapłaty.

Pismem procesowym z dnia 10.08.2022 r. strona powodowa rozszerzyła powództwo o żądanie ustalenia, że z tytułu nieważności umowy kredytu nie istnieje po stronie powodów obowiązek zwrotu na rzecz pozwanego świadczenia nienależnego lub bezpodstawnego wzbogacenia w kwocie wyższej niż 143.637,20 zł, ewentualnie ustalenie, iż pomiędzy pozwanym bankiem a powodami nie istnieje stosunek prawny, na podstawie którego powodowie którego powodowie są zobowiązani do świadczenia na rzecz pozwanego ponad zwrot świadczenia otrzymanego od pozwanego, pozwany jest uprawniony do wynagrodzenia za korzystanie przez powodów z środków pieniężnych udostępnionych przez pozwanego (k. 244)

Pozwany wniosł o oddalenie powództwa.

Sąd ustalił następujący stan faktyczny:

W dniu 25.01.2008 r. została zawarta umowa kredytu nr (...), na podstawie której pozwany udzielił kredytobiorcy (stronie powodowej) kredytu mieszkaniowego (§ 1 ust. 1). Umowa składała się z Części Szczegółnej Umowy, zwanej

dalej „CSU” i Części Ogólnej Umowy, zwanej dalej „COU”, które w sposób łączny określały strony, przedmiot umowy oraz prawa i obowiązki stron (§ 1 ust. 2), a ich treść była następująca.

Kwota udzielonego kredytu: 65.363 CHF (§ 2 ust. 1 CSU).

Przeznaczenie kredytu: spłata kredytu udzielonego na cele mieszkaniowe i dowolny cel (§ 2 ust. 2 CSU).

Kredyt został udzielony na 360 miesięcy, licząc od dnia zawarcia umowy (§ 1 ust. 4 CSU).

Sposób wypłaty kredytu: 24.685 CHF – na spłatę kredytu hipotecznego w (...) Bank, 10.704 CHF – na spłatę kredytu hipotecznego w (...) Bank, 13.582 CHF – na spłatę kredytu hipotecznego w (...) Bank, 16.392 CHF – na dowolny cel (§ 6 ust. 2 CSU).

Kredytobiorca został poinformowany, iż ponosi ryzyko zmiany kursów waluty, polegające na wzroście wysokości zadłużenia z tytułu kredytu oraz wysokości rat kredytu, wyrażonych w walucie polskiej, przy wzroście kursów waluty kredytu (§ 11 ust. 2 pkt 1 CSU).

Stawka referencyjna – wartość stawki referencyjnej, w zależności od wybranej waluty: LIBOR dla franka szwajcarskiego (CHF) dla międzybankowych depozytów trzymiesięcznych (LIBOR 3M) – dotyczy kredytów udzielanych w CHF (§ 1 ust. 1 pkt 12 lit. b COU).

Tabela kursów – Tabela kursów (...) obowiązująca w chwili dokonywania przez (...) SA określonych w umowie przeliczeń kursowych, dostępna w (...) SA oraz na stronie internetowej (...) P SA (§ 1 ust. 1 pkt 14 COU).

Kredyt jest wypłacany: 1) w walucie wymiennej – na finansowanie zobowiązań Kredytobiorcy poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz w przypadku zaciągnięcia kredytu na spłatę kredytu walutowego, 2) w walucie polskiej – na finansowanie zobowiązań w Rzeczypospolitej Polskiej (§ 4 ust. 1 COU).

W przypadku wypłaty kredytu albo transzy w walucie polskiej, stosuje się kurs kupna dla dewiz obowiązujący w (...) SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego, według aktualnej tabeli kursów (§ 4 ust. 2 COU).

W przypadku wypłaty kredytu albo transzy w walucie wymiennej innej niż waluta kredytu, stosuje się, kursy kupna/sprzedaży dla dewiz obowiązujące w (...) SA w dniu realizacji zlecenia płatniczego, według aktualnej tabeli kursów (§ 4 ust. 3 COU).

Prowizja od udzielonego kredytu, płatna w dniu zawarcia umowy, będzie przeliczona na walutę polską przy zastosowaniu wynikającego z aktualnej Tabeli kursów kurs sprzedaży dla: 1) dewiz – w przypadku wpłaty w formie przelewu środków, 2) pieniędzy - w przypadku wady w formie gotówkowej (§ 16 ust. 1 COU).

W przypadku dokonywania spłat zadłużenia Kredytobiorcy z: 1). (...) środki z rachunku będą pobierane w walucie polskiej w wysokości stanowiącej równowartość kwoty kredytu lub raty spłaty kredytu w walucie wymiennej, w której udzielony jest kredyt, przy zastosowaniu kursu sprzedaży dla dewiz, obowiązującego w (...) SA w dniu, o którym mowa w § 7 ust. 5 CSU, według aktualnej Tabeli kursów, 2) rachunku walutowego – środki z rachunku będą pobierane: a) w walucie kredytu, w wysokości stanowiącej kwotę kredytu lub ratę spłaty kredytu, b) w walucie innej niż waluta kredytu, w wysokości stanowiącej równowartość kwoty kredytu lub raty spłaty kredytu w walucie wymiennej, w której udzielony jest kredyt, przy zastosowaniu kursów kupna/sprzedaży dla dewiz, obowiązujących w (...) SA w dniu, o którym mowa w § 7 ust. 5 CSU, według aktualnej Tabeli kursów, 3) rachunku technicznego – środki z tego rachunku będą pobierane w walucie kredytu w wysokości stanowiącej kwotę kredytu lub raty. Wpłaty dokonywane na rachunek techniczny w walucie innej niż waluta kredytu, będą przeliczane na walutę kredytu przy zastosowaniu kursów kupna/sprzedaży dla walut, obowiązujących w (...) SA według aktualnej Tabeli kursów (§ 22 ust. 2 COU).

Dowód: umowa – k. 27-35.

Zawarcie powyższej umowy zostało poprzedzone złożeniem przez stronę powodową zaakceptowanego przez bank wniosku o udzielenie kredytu w kwocie 140.000 zł, w walucie CHF. We wniosku wskazano, że powodowie są małżonkami i posiadają wspólność majątkową, mają wykształcenie wyższe, nie prowadzą działalności gospodarczej i są zatrudnieni na podstawie umów o pracę na czas nieokreślony – powódka jako pracownik socjalny, a powód jako komendant powiatowy Policji.

Dowód: wniosek – k. 175-180.

Strona powodowa uiszcza wobec pozwanego łącznie kwotę 158.269,35 zł tytułem spłaty rat kredytu w okresie od dnia 25.01.2008 r. do dnia 4.10.2021 r.

Dowód: zaświadczenie – k. 38-41.

Przed zawarciem umowy kredytu powodowie uczestniczyli w spotkaniach z doradcą kredytowym zatrudnionym przez pozwany bank, którym była W. G.. W. G. przedstawiła powodom symulację rat kredytu, ale nie przedstawiła historycznego kursu CHF/PLN oraz nie udzieliła powodom informacji na temat tego, w jaki sposób była tworzona tabela kursowa banku. Postanowienia umowy kredytu dotyczące sposobu dokonywania przeliczeń kursowych nie były negocjowane.

Dowód: zeznania świadka W. G. – k. 431-432.

Powodowie zaciągnęli kredyt w celu uzyskania środków na spłatę kredytu złotowego w (...) Banku S.A. przeznaczonych na remont domu przeznaczonych na zaspokojenie swoich potrzeb mieszkaniowych. Nieruchomość ta nie była wynajmowana ani wykorzystywana do prowadzenia działalności gospodarczej. Powodowie nie negocjowali postanowień umowy kredytu dotyczących powiązania z kursem waluty obcej i sposobu przeliczeń kursowych. Przed zawarciem umowy przedstawiciel banku nie powiedział powodom, w jaki sposób jest tworzona tabela kursowa banku, jak jest ustalana wysokość spreadu obciążającego kredytobiorców, w jaki dokładnie sposób ryzyko kursowe związane z kredytem przekłada się na wysokość rat i zadłużenia kredytobiorców, nie przedstawił historycznego wykresu kursu CHF/PLN. W czasie zawierania umowy kredytu powodowie nie mieli dochodów ani oszczędności w CHF oraz nie mieli żadnego wykształcenia ani doświadczenia zawodowego w dziedzinach ekonomii, finansów i bankowości. Powód miał wtedy wykształcenie wyższe administracyjne i był policjantem, a powódka miała wtedy wykształcenie wyższe pedagogiczne i była pracownikiem administracyjnym. Powodowie są małżonkami w ustroju ustawowej wspólności majątkowej. Powodowie zorientowali się, że zawarta przez nich umowa zawiera niedozwolone postanowienia umowne w 2020 r., a od dnia wniesienia pozwu znają, rozumieją i akceptują skutki stwierdzenia nieważności umowy oraz nie zgadzają się na utrzymanie w mocy zawartych w umowie niedozwolonych postanowień umownych.

Dowód: przesłuchanie strony powodowej – k. 432-433.

Podstawę ustaleń faktycznych stanowiły wymienione dokumenty, których treść ani autentyczność nie była kwestionowana przez strony, oraz zeznania świadka W. G. i strony powodowej, które były spójne, logiczne, konsekwentne i pobawione sprzeczności oraz znajdowały potwierdzenie w pozostałych dowodach. Powyższe dowody były wystarczające dla oceny stanowisk i żądań stron, zaś pozostałe dowody zostały pominięte, ponieważ nie miały istotnego znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy, a ich przeprowadzenie skutkowałoby zbędnym przedłużeniem postępowania.

Dowód z opinii biegłego został pominięty, ponieważ przeprowadzenie przez biegłego wyliczeń byłoby zbędne wobec stwierdzenia, że umowa kredytu jest nieważna, a rozpoznanie sprawy nie wymagało wiadomości specjalnych (art. 278 § 1 k.p.c.).

Dowód z zeznań świadka Z. P. nie został przeprowadzony wobec cofnięcia wniosku o przeprowadzenie tego dowodu przez pozwanego (k. 318).

Sąd zważył, co następuje:

Powództwo jest zasadne.

Status konsumenta i przedsiębiorcy, brak negocjacji i świadczenia główne.

Dowody przeprowadzone w sprawie nie budzą wątpliwości co do tego, że umowa kredytu wiąże się z działalnością gospodarczą pozwanego, a zarazem brak jest takiego związku w przypadku kredytobiorcy, a zatem należy go uznać za konsumenta (art. 22¹ k.c.).

Ciężar dowodu, że § 1 ust. 1 CSU (dalej: klauzula ryzyka walutowego) oraz § 4 ust. 1 COU i § 22 ust. 2 pkt 1 COU (dalej: klauzule przeliczeniowe) zostały indywidualnie uzgodnione, spoczywał na banku (art. 385⁽¹⁾ § 4 k.c.), który temu ciężarowi nie sprostał - nie można bowiem uznać „wyboru waluty” kredytu przez konsumenta za negocjacje, skoro sprowadza się to jedynie do zatwierdzenia jednej z kilku możliwości oferowanych przez bank, zaś sam sposób przeliczania kursów walut był ustalany jednostronnie przez bank.

Sama kwota kredytu (w CHF) nie była uzgodniona indywidualnie, ponieważ ustalenia określonej kwoty franków szwajcarskich dokonał pozwany bank – kredytobiorca we wniosku kredytowym wskazał określoną kwotę w PLN, natomiast bank dokonał jej przeliczenia na CHF według swojej tabeli kursowej, a zatem bez uzgodnienia z konsumentem – podanie kwoty kredytu w walucie obcej było konieczne z uwagi na konstrukcję kredytu denominowanego i nie wynikało z woli konsumenta, którego celem było uzyskanie środków w PLN, skoro miały one być przeznaczone na realizację celu mieszkaniowego w Polsce.

Także fakt złożenia przez kredytobiorcę potwierdzenia zawarcia „negocjowanej” transakcji wymiany walut nie świadczy o wynegocjowaniu przez kredytobiorcę treści warunków umownych. Mianowicie zawarcie powyższej transakcji miało miejsce już po zawarciu umowy kredytu i miało na celu jej wykonanie, a więc logiczne jest, że nie mogło mieć wpływu na treść tej umowy. Ponadto brak jest dowodu na to, aby omawiana transakcja była „negocjowana” rzeczywiście, a nie tylko z nazwy, zaś ciężar dowodu w tym zakresie obciążał pozwanego.

Obie grupy postanowień umownych określają świadczenia główne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., ponieważ nie tylko samo powiązanie kredytu z walutą obcą, ale również sposób dokonywania przeliczeń walutowych koniecznych do realizacji takiej umowy określają samą istotę umowy kredytu denominowanego w walucie obcej.

Niejednoznaczność i abuzywność klauzul ryzyka walutowego.

Na banku udzielającym kredytu powiązanego z walutą obcą ciąży obowiązek udzielenia kredytobiorcy niezbędnych informacji dotyczących skutków zawarcia tej umowy, tj. „po pierwsze, kredytobiorca musi zostać jasno poinformowany, że podpisując umowę kredytu w obcej walucie, ponosi pewne ryzyko kursowe, które z ekonomicznego punktu widzenia może okazać się dla niego trudne do udźwignięcia w przypadku dewaluacji waluty, w której otrzymuje wynagrodzenie. Po drugie, przedsiębiorca, w niniejszym przypadku bank, musi przedstawić ewentualne wahania kursów wymiany i ryzyko wiążące się z zaciągnięciem kredytu w walucie obcej, zwłaszcza w przypadku, gdy konsument będący kredytobiorcą nie uzyskuje dochodów w tej walucie.”¹ Wszelkie wątpliwości co do spełnienia przez bank wymogu przejrzystości powinny być interpretowane na korzyść konsumenta.²

Tymczasem strona powodowa nie uzyskała wspomnianych informacji od pozwanego. Oznacza to, że klauzula ryzyka walutowego nie została sformułowana w sposób jednoznaczny (art. 385¹ § 1 k.c.), ponieważ nie pozwalała kredytobiorcy na zrozumienie wszelkich konsekwencji finansowych wiążących się z zawarciem kredytu powiązanego z kursem waluty obcej.

Ponadto postanowienie to kształtuje prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). Mianowicie zawarcie umowy kredytu powiązanego z walutą obcą wiązało

się z powstaniem ryzyka kursowego, polegającego na tym, że znaczna zmiana kursu walut mogła prowadzić do istotnej zmiany wysokości zobowiązania jednej ze stron, a skala tego ryzyka była nieograniczona. Pozwany bank zabezpieczał się przed tym ryzykiem stosownymi transakcjami (których koszty były pokrywane m.in. ze spreadów pobieranych od kredytobiorców), natomiast kredytobiorcy w praktyce nie mieli już takiej możliwości. W tej sytuacji należało wymagać od banku będącego profesjonalistą udzielenia stosowanych informacji i pouczeń konsumentom, którzy byli stroną słabszą i gorzej zorientowaną w funkcjonowaniu rynku finansowego. Bank jednak zaniechał dopełnienia tego obowiązku. Informacja dotycząca ryzyka kursowego była niepełna, skrótowa i niewystarczająca. Skala ryzyka kursowego wymagała od banku przedstawienia symulacji obrazującej wpływ znacznego wzrostu kursu waluty obcej na wysokość rat kredytu i całego zadłużenia kredytobiorcy, jak również wykresu obrazującego zmiany wcześniejsze zmiany kursu CHF/PLN przez odpowiednio długi okres, tymczasem pozwany nie wypełnił tych wymogów. Zabrakło także pouczeń o realnych skutkach znacznego zmiany kursu waluty obcej, w szczególności o tym, że skala ryzyka kursowego jest nieograniczona, a kredytobiorca w praktyce nie ma żadnej możliwości zabezpieczenia się przed tym ryzykiem. Powyższe zaniechania informacyjne są szczególnie istotne, jeśli wziąć pod uwagę indywidualną sytuację strony powodowej, w tym jej wykształcenie i doświadczenie dowodowe (opisane w stanie faktycznym niniejszego uzasadnienia) oraz fakt, że nie posiadała ona dochodów ani oszczędności w CHF.

Sąd zauważa przy tym, że ryzyko kursowe w przypadku kredytu denominowanego w walucie obcej było dalej idące aniżeli przy kredycie indeksowanym w walucie obcej. Mianowicie obciążenie tym ryzykiem w wypadku kredytu indeksowanego następowało w dacie wypłaty kredytu (bank ustalał wówczas saldo zadłużenia w walucie obcej), podczas gdy w przypadku kredytu denominowanego ryzyko to pojawiała się już w chwili podpisania umowy, skoro kredytobiorca nie wiedział, jaki kurs waluty obcej będzie miał zastosowanie w dacie wypłaty kredytu. Tym samym pojawiała się ryzyko, że kredytobiorca otrzyma od banku mniej pieniędzy aniżeli potrzebuje na zrealizowanie celu finansowanego kredytem (konsekwencje tego bywały najbardziej dotkliwe w wypadku kredytów wypłacanych w transzach w celu budowy domu albo nabycia lokalu od dewelopera – wypłata transz po upływie kilku-kilkunastu miesięcy mogła wiązać się z istotną zmianą kursu waluty obcej). Od tego rodzaju problemu wolny był natomiast kredyt indeksowany, skoro wprost przewidywał kwotę, która była wypłacana kredytobiorcy.

Klauzula ryzyka kursowego w umowie kredytu denominowanego w walucie obcej określa samą kwotę kredytu, czyli najistotniejsze postanowienie umowy kredytu. A zatem nie ma w ogóle możliwości, aby „luka” powstała po tej klauzuli mogła zostać uzupełniona przepisem prawa krajowego.

Niejednoznaczność i abuzowność klauzul przeliczeniowych.

Klauzule przeliczeniowe nie zostały sformułowane w sposób niejednoznaczny (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.), tj. prostym i zrozumiałym językiem (art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13/EWG), ponieważ ich treść nie pozwala na stwierdzenie, w jaki sposób pozwany bank ustala kurs CHF dla celu wykonania umowy kredytu, a także kształtują one prawa i obowiązki konsumenta sprzecznie z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (art. 385¹ § 1 k.c.). W oparciu o te postanowienia kredytobiorca został obciążony koniecznością pokrywania kosztów spreadu (różnicy pomiędzy kursem kupna i sprzedaży waluty obcej), pomimo że koszty te nie odpowiadały żadnej usłudze świadczonej przez bank na rzecz klienta, a służyły jedynie pokryciu kosztów udzielenia przez bank kredytu i zabezpieczenia banku przed ryzykiem kursowym, a w umowie brak jest jednoznacznej informacji o tym, że konsument ponosi takie koszty, jaka jest ich wysokość i z czego one wynikają. Ponadto klauzule przeliczeniowe dawały pozwanemu bankowi w istocie całkowitą swobodę w sposobie kształtowania wysokości kursu waluty obcej, ponieważ postanowienia umowy w żaden sposób nie precyzowały, w oparciu o jakie zasady kurs waluty obcej miał być ustalany przez bank. Tym samym bank mógł ustalić ten kurs na dowolnym poziomie, nawet oderwanym od jakiegokolwiek kursu występującego na rynku, ze szkodą dla kredytobiorcy. W rezultacie bank w oparciu o klauzule przeliczeniowe uzyskał rzeczywistą możliwość dowolnego kształtowania wysokości świadczeń kredytobiorcy i własnych, co jest w oczywisty sposób sprzeczne z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy konsumenta.

Faktem jest, że postanowienia umowy przewidywały dla kredytobiorcy możliwość spłaty rat kredytu bezpośrednio w walucie obcej, a tym samym konsument mógł z tej możliwości korzystać już od pierwszej raty, w ten sposób

pomijając kurs sprzedaży z tabeli kursowej pozwanego banku. Nie zmienia to jednak faktu, że klauzula przeliczeniowa dotycząca spłaty rat kredytu stanowiła niedozwolone postanowienie umowne. Należy bowiem podzielić pogląd wyrażony przez Sąd Okręgowy w Warszawie - Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów w sprawie dotyczącej właśnie klauzul przeliczeniowych że "to, że istnieje wariant wyboru spłaty należności bezpośrednio w walucie obcej, pozostaje bez znaczenia dla rozstrzygnięcia w niniejszej sprawie, gdyż każdy wariant powinien być zgodny z przepisami konsumenckimi. Nie może być tak, że Bank - przykładowo - daje wybór, z których jeden spełnia wymogi prawa konsumenckiego, drugi zaś nie."³ Co więcej, powyższe tak czy inaczej pozostaje bez znaczenia dla oceny klauzuli przeliczeniowej dotyczącej zastosowania bankowego kursu kupna do wypłaty kredytu, ponieważ postanowienia umowy przewidywały, że kredyt może być wypłacony w walucie obcej tylko w razie finansowania zobowiązań kredytobiorcy poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz w przypadku zaciągnięcia kredytu na spłatę kredytu walutowego – co nie miało miejsca w niniejszej sprawie, ponieważ z umowy wprost wynika, że celem kredytu było finansowanie zobowiązań w Rzeczypospolitej Polskiej. Stanowisko to znajduje poparcie także w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego, który wskazał, że „W odniesieniu do kursu waluty obcej obowiązującego przy spłacie kredytu należy wskazać, że uznaniu odpowiedniej klauzuli za abuzywną nie sprzeciwia się to, iż konsument ostatecznie wybrał ten sposób spłaty, choć mógł wybrać także bezpośrednią spłatę w walucie obcej. Zasadniczo w każdy stosunek prawny, także ten który w zamyśle przedsiębiorcy ma być współkształtowany przez postanowienie niedozwolone, konsument wchodzi dobrowolnie. Znaczenie w kontekście oceny abuzywności miałyby jedynie, gdyby konsument wybierał spłatę w złotych po kursie sprzedaży banku, gdy kurs taki był już konsumentowi znany. W stanie faktycznym sprawy określony sposób spłaty został wybrany na etapie zawierania umowy. Co więcej również, nawet gdyby nie uznać tego postanowienia za niedozwolone, nie wpływałoby to na ostateczne rozstrzygnięcie sprawy, gdyż wobec abuzywności sposobu ustalania kursu przy wypłacie kredytu, wniosek co do istnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy kredytowej nie mógłby być inny.”⁴

Należy przy tym zwrócić uwagę, że konstrukcja kredytu denominowanego determinowała to, że zakres swobody banku w kształtowaniu praw i obowiązków stron był jeszcze dalej idący aniżeli przy kredycie indeksowanym. Mianowicie w kredycie indeksowanym kwota kredytu była od początku podana w PLN, a zatem umowa przewidywała wprost wysokość świadczenia, które ma spełnić bank. Natomiast z uwagi na fakt, że w kredycie denominowanym kwota kredytu była wskazana w CHF, a jej wypłata była dokonywana w PLN po dokonaniu przeliczenia przez bank, oznaczało to, że w tego rodzaju kredycie bank decyduje nie tylko o wysokości świadczeń spełnianych przez kredytobiorcę, ale także o wysokości świadczenia spełnianego przez siebie.

Sąd dokonał oceny, czy postanowienia umowne są niedozwolone (art. 385¹ § 1 k.c.), według stanu z chwili zawarcia umowy.⁵ Tym samym dla powyższej oceny nie miały żadnego znaczenia okoliczności takie jak sposób wykonywania umowy, wieloletnie wykonywanie umowy przez kredytobiorcę bez żadnych zastrzeżeń, faktyczny sposób ustalania wysokości kursów waluty obcej przez bank i ich relacja do innych kursów występujących na rynku, późniejsze zmiany regulaminu pozwanego banku, późniejsze zmiany stanu prawnego (w szczególności wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw). Dla oceny abuzywności klauzul przeliczeniowych nie miało znaczenia, że wybór kredytu powiązanego z kursem waluty obcej pozwalał kredytobiorcy na skorzystanie z niższego oprocentowania (LIBOR CHF).

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., niedozwolone postanowienia umowne nie wiążą konsumenta, zatem brak jest podstaw do modyfikacji tych postanowień lub uznania, że nie wiążą one konsumenta jedynie w pewnym zakresie ani uzupełnienia powstałej po tych postanowieniach „luki” jakkolwiek treścią, w tym w szczególności przepisami prawa krajowego. Odmienne zapatrywanie byłoby sprzeczne z brzmieniem oraz celem przepisów art. 385¹ § 1 k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG.⁶ Przede wszystkim zaś uzupełnienie umowy przepisem prawa krajowego nie może mieć miejsca w sytuacji, w której usunięcie z umowy nieuczciwego warunku prowadzi do jej nieważności, która jest akceptowana przez konsumenta,⁷ zaś w niniejszej sprawie kredytobiorca nie zgodził się na obowiązywanie umowy z nieuczciwymi warunkami ani na uzupełnienie jej treści przepisem prawa krajowego, natomiast wyraził zgodę na stwierdzenie nieważności umowy, będąc świadomym wynikających z tego konsekwencji. Co więcej, przepisem krajowym służącym uzupełnieniu treści umowy nie mógłby być art. 358 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym od dnia 24.01.2009 r.,

ponieważ jest on przepisem prawa krajowego o charakterze ogólnym, który nie ma zastosowania konkretnie do umów zawieranych pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem⁸.

Nieważność umowy.

Klauzula ryzyka kursowego określa główny przedmiot umowy i charakteryzuje jej istotę, a zatem uznanie tego postanowienia umownych za niedozwolone skutkuje brakiem możliwości wykonywania umowy kredytu i tym samym powoduje jej nieważność. Także uznanie samych klauzul przeliczeniowych za niedozwolone postanowienia umowne skutkuje nieważnością całej umowy kredytu, ponieważ postanowienia te oznaczają główny przedmiot umowy i określają sposób jej wykonywania – skoro zaś nie jest możliwe określenie sposobu wykonywania umowy, to musi ona być uznana za nieważną. Stanowisko to przeważa w aktualnym orzecznictwie.⁹

Należy przy tym mieć na uwadze, że w przypadku kredytu denominowanego, który podlegał wypłacie tylko w PLN (w stanie faktycznym niniejszej sprawy, wobec finansowania zobowiązań w Rzeczypospolitej Polskiej), skutek w postaci nieważności umowy wobec stwierdzenia abuzywności klauzuli przeliczeniowej dotyczącej wypłaty kredytu w złotych po kursie kupna banku jest jeszcze bardziej ewidentny aniżeli w przypadku innych umów kredytu powiązanych z walutą obcą. Skoro bowiem kwota kredytu była wyrażona w CHF, lecz wypłata kredytu była możliwa tylko w PLN, to wyłączenie z umowy regulującej sposób przeliczenia CHF na PLN dla celu wypłaty kredytu powoduje, że nie jest w ogóle możliwe ustalenie kwoty PLN, w której kredyt ma zostać wypłacony, a tym samym nie jest możliwe ustalenie treści podstawowego świadczenia banku, o którym mowa w art. 69 ust. 1 ustawy Prawo bankowe. Stanowisko to znajduje oparcie w aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego, który wskazał, że „umowa jest umową kredytu denominowanego, w której określono kwotę kredytu w walucie obcej i przewidziano jednocześnie, że wypłata powinna nastąpić w złotych. Eliminacja klauzuli przeliczeniowej w takiej umowie sprawia, że nie wiadomo, jaką kwotę powinien wypłacić bank. Oznacza to, że brakuje niezbędnego elementu konstrukcyjnego stosunku prawnego i niemożliwe jest jego uzupełnienie.”¹⁰ Faktem jest, że w dawniejszym orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszczano możliwość utrzymania w mocy umowy kredytu denominowanego po stwierdzeniu bezskuteczności niedozwolonych klauzul przeliczeniowych przez uznanie, że kwotą kredytu nie jest kwota wskazana w umowie w CHF,¹¹ lecz kwota faktycznie wypłacona przez bank w PLN, jednak zabieg ten de facto stanowi niedopuszczalną ingerencję Sądu w treść umowy kredytu wykraczającą poza ramy wynikające z art. 385¹ § 1 k.c. i art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, która została wprost wykluczona w aktualnym orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości.¹²

Jednocześnie strona powodowa stanowczo wyraziła zgodę na stwierdzenie nieważności umowy, będąc świadoma wynikających z tego konsekwencji. Należy tutaj zwrócić uwagę, że wprawdzie art. 385¹ § 1 k.c. (ani art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13) nie wskazuje wprost na sankcję nieważności umowy zawierającej niedozwolone postanowienia umowne, niemniej jednak jeżeli te niedozwolone postanowienia umowne określają świadczenia główne umowy, to należy przyjąć, że w takiej sytuacji sankcja nieważności całej umowy będzie mieć podstawę w art. 58 § 1 k.c.

Jednocześnie brak jest podstaw do uznania umowy kredytu za bezwzględnie nieważną. Zawieranie umów kredytu powiązanych z walutą obcą (indeksowanych i denominowanych) jest i było dopuszczalne w świetle art. 353¹ k.c. i art. 69 ustawy Prawo bankowe w brzmieniu obowiązującym w dacie zawarcia umowy. Jak wyjaśniono wcześniej, postanowienia umowne obciążające kredytobiorcę nieograniczonym ryzykiem kursowym oraz dające bankowi całkowitą swobodę w kształtowaniu kursu waluty obcej stanowią niedozwolone postanowienia umowne (art. 385¹ § 1 k.c.), co wyłącza możliwość uznania ich za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.) lub sprzeczne z naturą stosunku prawnego kredytu denominowanego w walucie obcej (art. 353¹ k.c.).¹³

Powództwo o ustalenie nieważności umowy.

Roszczenie o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z umowy wynikającego z nieważności umowy zasługuje na uwzględnienie, ponieważ umowa kredytu jest nieważna, a strona powodowa posiada interes prawny w rozumieniu art. 189 k.p.c. Mianowicie okres kredytu wskazany w umowie jeszcze nie upłynął, zaś bank stoi na

stanowisku, że umowa jest ważna, domaga się od kredytobiorcy zapłaty kolejnych rat kredytu i nie wyraża zgody na wykreślenie z księgi wieczystej hipoteki zabezpieczającej roszczenia banku wynikające z umowy. Wobec tego powództwo kredytobiorcy o zapłatę nie kończyłoby definitywnie sporu stron dotyczącego oceny, czy umowa jest ważna.¹⁴

Powództwo o ustalenie w pozostałym zakresie.

Na uwzględnienie nie zasługiwało natomiast powództwo o ustalenie w pozostałym zakresie, to jest w tej części, którym powództwo zostało rozszerzone pismem pełnomocnika powodów z dnia 10.08.2022 r. (k. 244). Przede wszystkim co do tego roszczenia powodowie nie wykazali, aby przysługiwał im interes prawny (art. 189 k.p.c. w zw. z art. 6 k.c.), co było już wystarczającą przyczyną do oddalenia powództwa. Powodowie nie tylko nie powołali w tym zakresie żadnych twierdzeń, ale wręcz nie przedstawili żadnych twierdzeń bądź argumentów wskazujących na to, że przysługuje im interes prawny. Co więcej, z przeprowadzonych w sprawie dowodów wynika, że interes prawny powodom nie przysługuje. Mianowicie pozwany nie wezwał powodów do spełnienia jakiegokolwiek świadczenia, a zatem brak jest de facto sporu pomiędzy stronami (twierdzenia pełnomocników stron co do zasadności tzw. wynagrodzenia za korzystanie kapitału stanowiły wyłącznie polemikę prawną, bez odniesienia do stanu faktycznego niniejszej sprawy i relacji łączącej powodów i pozwanego). Co więcej, nawet gdyby powodowie zostali pozwani przez bank o spełnienie takiego świadczenia, to wówczas występując po stronie pozwanej mogliby bronić się argumentami o braku podstaw prawnych do dochodzenia przez bank roszczenia. Natomiast interesem prawnym w rozumieniu art. 189 k.p.c. nie jest sama tylko wola kredytobiorców, aby próba wytoczenia takiego powództwa przez bank została udaremniona wyrokiem Sądu uwzględniającym powództwo kredytobiorców o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego.

Ponadto, powodowie sformułowali żądanie o ustalenie w sposób tak dalece ogólny, że jego uwzględnienie jest niemożliwe już z tej tylko przyczyny. Powodowie nie sprecyzowali, jakiego konkretnie „świadczenia nienależnego lub bezpodstawnego wzbogacenia” bank miałby zostać pozbawiony. Jeszcze bardziej niezrozumiałe jest, co należy rozumieć przez „nieistnienie stosunku prawnego, na podstawie którego powodowie są zobowiązani do świadczenia na rzecz pozwanego ponad zwrot świadczenia otrzymanego od pozwanego” lub przez „wynagrodzenia za korzystanie przez powodów z środków pieniężnych udostępnionych przez pozwanego”. Powodowie nie sprecyzowali mianowicie, jakie konkretnie świadczenia mają na myśli i o jakie konkretnie świadczenie pieniężne chodzi. Tym samym brak jest jakiegokolwiek odwołania do konkretnych zdarzeń i faktów bądź chociażby szcątkowego sprecyzowania roszczeń, które według powodów miałyby nie przysługiwać pozwanemu. Należy przy tym zauważyć, że wyrok Sądu o treści odpowiadającej tak sformułowanemu żądaniu (żądaniom) powodów miałby w istocie charakter blankietowy, ponieważ nie odnosiłby się do żadnego konkretnego stosunku prawnego, a wobec tego tym bardziej nie usuwałby jakiegokolwiek sporu prawnego pomiędzy stronami.

Na marginesie powyższych uwag należy zauważyć, że jeżeli intencją powodów było stwierdzenie, że bankowi nie przysługuje wobec nich i nie może przysługiwać jakiegokolwiek roszczenie poza roszczeniem o zapłatę kwoty 143.367,20 zł, to z całą pewnością takie żądanie jest pozbawione merytorycznych podstaw. Mianowicie Sądowi nie są znane żadne inne stosunki cywilnoprawne wiążące strony niniejszego postępowania, a tym samym Sąd nie jest w stanie stwierdzić, że bankowi nie przysługuje i nie będzie mogło przysługiwać wobec powodów żadne inne roszczenie niż wyżej wskazane. W szczególności z załączników do pozwu wynika, że powodowie są stroną umowy rachunku bankowego (k. 20-21), a już tylko z tej umowy może wynikać obowiązek zapłaty określonych opłat lub prowizji. Te same względy mogłyby dotyczyć przykładowo ewentualnych umów o udostępnienie karty debetowej, karty kredytowej, innej karty płatniczej, limit w koncie, prowadzenie bankowego rachunku walutowego, oszczędnościowego, bankowej lokaty terminowej, usług bankowości elektronicznej lub mobilnej itd. Należy bowiem zwrócić uwagę, że żądanie powodów sformułowane w pkt II.B pisma procesowego z dnia 10.018.2022 r. nie obejmuje wyłącznie stosunków prawnych wynikających z nieważności umowy kredytu z dnia 25.01.2008 r. (takie określenie zostało sformułowane jedynie w pkt II.a tego pisma procesowego).

Przede wszystkim jednak brak jest podstaw prawnych do stwierdzenia, że bankowi nie przysługuje wobec powodów żadne inne roszczenie wynikające z nieważności wspomnianej umowy kredytu aniżeli roszczenie o zwrot kwoty

143.367,20 zł. Mianowicie bank może żądać od powodów nie tylko zwrotu świadczenia nienależnego w kwocie nominalnej, ale również zapłaty ustawowych odsetek za opóźnienie (art. 481 § 1 i 2 k.c.) od daty wymagalności przysługującego mu roszczenia (art. 455 k.c.). Z twierdzeń stron nie wynika, czy roszczenie banku jest wymagalne czy nie, jednak brak jest uzasadnienia do tego, aby Sąd wydał wyrok stwierdzający, że bankowi nie przysługuje i nie może przysługiwać takie roszczenie, skoro znajduje ono bezpośrednie oparcie w przepisach prawa materialnego, tj. art. 481 § 1 i 2 k.c. Co więcej, w razie gdyby powodowie odmówili bankowi zwrotu udostępnionego kapitału, to mógłby on dochodzić od nich nie tylko tej należności wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, lecz również kosztów procesu i ewentualnie także kosztów postępowania egzekucyjnego. W tym zakresie również brak jest podstaw do stwierdzenia, że bankowi nie przysługuje prawo dochodzenia tego rodzaju należności, skoro także one posiadają podstawę prawną (art. 98 § 1 k.p.c.).

Co więcej, przeprowadzone w sprawie dowody nie wskazują na to, jaka była faktyczna kwota kredytu udostępniona przez pozwany bank. Z umowy kredytu (k. 27) wynika, że kwota kredytu to 65.363 CHF, zaś zaświadczenie pozwanego banku (k. 38) wskazuje na tą samą kwotę, ale bez wyjaśnienia, jaka była kwota wypłacona w PLN czy choćby po jakim kursie została ona wypłacona. Tym samym przedstawione przez powodów dowody nie pozwalają na ustalenie, czy kwota wypłacona przez bank faktycznie wynosiła 143.367,20 zł, czy też była to kwota w innej wysokości.

Na koniec należy wskazać, że prawdopodobną intencją powodów było stwierdzenie przez Sąd, że bankowi nie przysługuje wobec nich tzw. wynagrodzenie za korzystanie z kapitału. Należy jednak wyjaśnić, że tak określone roszczenie jest w literaturze i orzecznictwie używane dla zbiorczego oznaczenia pewnej grupy roszczeń o rozmaitych podstawach faktycznych i prawnych (wynagrodzenie sensu stricto, zwrot kosztów, wydanie korzyści, odszkodowanie, waloryzacja itd.). Natomiast brak sprecyzowania, jakiego konkretnie roszczenia dotyczy żądanie powodów czyni niemożliwym dokładne odniesienie się przez Sąd do tego żądania i dokonanie oceny jego zasadności.

Świadczenie nienależne.

Nieważność umowy kredytu *ex tunc* oznacza, że wszystkie świadczenia spełnione na jej podstawie stanowią świadczenia nienależne (*condictio sine causa*) podlegające zwrotowi na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. Natomiast okoliczność, że bankowi przysługuje wobec kredytobiorcy roszczenie o zwrot równowartości wypłaconego kapitału kredytu nie ma w tym względzie znaczenia (z zastrzeżeniem skutków wynikających z ewentualnego wniesienia przez pozwanego powództwa wzajemnego bądź podniesienia zarzutu potrącenia lub zatrzymania).¹⁵ Wobec tego brak jest podstaw do oddalenia powództwa o zapłatę na podstawie art. 409 k.c., art. 411 pkt 2 k.c., art. 411 pkt 4 k.c. czy jakiegokolwiek innej (w tym także art. 5 k.c.).

Strona powodowa uiszczyła wobec pozwanego łącznie kwotę 158.269,35 zł tytułem spłaty rat kredytu w okresie od dnia 25.01.2008 r. do dnia 4.10.2021 r., a zatem należność w tej wysokości należało zasądzić na rzecz strony powodowej od pozwanego. W pozostałym zakresie powództwo o zapłatę oddalono jako nieudowodnione (art. 6 k.c.).

Sposób zasądzenia świadczenia.

Należność zasądzono na rzecz powodów będących małżonkami do ich majątku wspólnego. Jak słusznie wskazuje się w literaturze, „Poprawną formułą jest więc tutaj „zasądzenie świadczenia na rzecz powodów”; bez zastosowania konstrukcji zasądzenia solidarnego, ale też bez rozdzielania świadczenia na części przypadające każdemu z małżonków. Jest zaś oczywistością, że zasądzone na rzecz obojga małżonków świadczenie wejdzie, po jego wyegzekwowaniu, do majątku wspólnego małżonków; stanowiącego przedmiot wspólności łącznej.”¹⁶

Zarzut przedawnienia.

Zarzut przedawnienia podniesiony przez pozwanego był nieskuteczny. Strona powodowa dochodziła w niniejszej sprawie zwrotu świadczenia nienależnego (art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c.). Przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu i świadczeniu nienależnym nie przewidują żadnego szczególnego terminu przedawnienia, a zatem zastosowanie znajdują zasady ogólne. Zgodnie z art. 118 k.c. i art. 5 ust. 3 ustawy z dnia 13 kwietnia 2018 r. o

zmianie ustawy - kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, roszczenie o zwrot świadczeń spełnionych przed dniem 9.07.2018 r. przedawnia się po upływie terminu 10 lat, a roszczenie o zwrot świadczeń spełnionych od tej daty przedawnia się po upływie 6 lat, z końcem roku kalendarzowego. Termin przedawnienia roszczenia konsumenta o zwrot świadczeń spełnionych na podstawie umowy kredytu, która jest nieważna bądź zawiera niedozwolone postanowienia umowne rozpoczyna bieg z dniem, w którym konsument dowiedział się (lub przy zachowaniu należytej staranności powinien był się dowiedzieć) o tym, że umowa jest nieważna lub że zawiera niedozwolone postanowienia umowne.¹⁷ Z przeprowadzonych w sprawie dowodów z dokumentów i przesłuchania strony powodowej nie wynika, aby dowiedziała się o zawarciu w umowie niedozwolonych postanowień umownych wcześniej niż w 2020 r., a zatem należało przyjąć, że w tym roku rozpoczął się bieg terminu przedawnienia (art. 120 § 1 k.c.) roszczenia kredytobiorcy o zapłatę, który nie upłynął jeszcze w dniu złożenia pozwu, kiedy to doszło do przerwania biegu tego terminu (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.).

Odsetki.

Roszczenie o zwrot świadczenia nienależnego stanowi roszczenie bezterminowe, a zatem staje się wymagalne po wezwaniu do zapłaty (art. 455 k.c.). Z dowodów przeprowadzonych w sprawie nie wynika, aby przed wszczęciem niniejszego procesu pozwanemu zostało doręczone pismo obejmujące żądanie zapłaty kwoty dochodzonej przez stronę powodową w niniejszej sprawie. Wobec tego funkcję wezwania do zapłaty spełnił odpis pozwu, który został doręczony stronie pozwanej w dniu 25.02.2022 r. (k.54), co oznacza, że pozwany powinien był spełnić świadczenie dochodzone pozwem w terminie 14 dni od tej daty, a zatem pozwany popadł w opóźnienie z dniem 12.03.2022 r. i od tej daty zostały od niego zasądzone odsetki ustawowe za opóźnienie na podstawie art. 481 § 1 i 2 k.c. W pozwie strona powodowa w sposób jednoznaczny i wyraźny powołała się na nieważność umowy wynikającą z zawarcia w niej niedozwolonych postanowień umownych, a zatem pozwany po odebraniu tego pozwu nie powinien był mieć żadnych wątpliwości co do tego, że kredytobiorca jest świadomy skutków nieważności umowy kredytu i akceptuje je. Ponadto w treści pozwu zostało zawarte wyraźne oświadczenie, że powodowie zostali poinformowani o skutkach nieważności umowy kredytu i zdają sobie z nich sprawę (k. 16v).

Koszty procesu.

Pozwany przegrał sprawę niemal w całości, co uzasadniało zasądzenie od niego na rzecz strony powodowej całych kosztów procesu na podstawie art. 100 k.p.c. obejmujących kwoty:

- 1.000 zł tytułem równowartości opłaty od pozwu,
- 17 zł tytułem równowartości opłaty skarbowej od pełnomocnictwa,
- 5.400 zł tytułem kosztów zastępstwa prawnego w stawce wynikającej z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie,
- 1.350 zł tytułem kosztów zastępstwa prawnego w postępowaniu zażaleniowym.

1 vide wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 20.09.2017 r., C#186/16, A., pkt 49-50,

2 vide:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,

3 vide wyrok Sądu Okręgowego w Warszawie - Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 14.12.2010 r. XVII AmC 426/09,

4 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.05.2022 r., II CSKP 650/22,

5 por. uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2018 r., III CZP 29/17,

6 por.:

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 3.10.2019 r., C-290/18, D.,

- wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 29.04.2021 r., C-19/20, Bank (...),

7 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 78,

8 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 76,

9 por.:

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.12.2019 r., V CSK 382/18, LEX nr 2771344,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 415/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.02.2022 r., II CSKP 975/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.03.2022 r., II CSKP 459/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.03.2022 r., II CSKP 532/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 285/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 382/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.05.2022 r., II CSKP 1030/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 797/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 971/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 985/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 403/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 419/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 796/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.05.2022 r., II CSKP 943/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.05.2022 r., II CSKP 650/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,

- wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 31.05.2022 r., I CSK 2314/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15.06.2022 r., I CSK 2326/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., I CSK 2538/22,

- postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., I CSK 2722/22,
- 10 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26.05.2022 r., II CSKP 650/22,
- 11 por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29.10.2019 r., IV CSK 309/18,
- 12 por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., C-80/21 – C-82/21, (...), pkt 79, 83-84,
- 13 por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28.04.2022 r., III CZP 40/22,
- 14 por.:
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17.03.2022 r., II CSKP 474/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10.05.2022 r., II CSKP 163/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18.05.2022 r., II CSKP 1030/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19.05.2022 r., II CSKP 797/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20.06.2022 r., II CSKP 701/22,
 - wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2022 r., II CSKP 616/22,
- 15 por.:
 - uchwała Sądu Najwyższego z dnia 16.02.2021 r., III CZP 11/20,
 - uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,
- 16 por. Edward Gniewek, O wadliwościach stosowania zasad solidarności czynnej w postępowaniu sądowym – uwagi kilka, MOP 2009, Nr 3, str. 121,
- 17 por.:
 - wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 9.07.2020 r., (...) Bank (...), C-698/18 i C-699/18,
 - wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 16.07.2020 r., (...) i (...), C-224/19 i C-259/19,
 - wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 22.04.2021 r., (...) (...), C-485/19,
 - wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 10.06.2021 r., (...), C-776/19 - C-782/19,
 - wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 8.09.2022 r., (...), C-80/21 – C-82/21,
 - uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z mocą zasady prawnej z dnia 7.05.2021 r., III CZP 6/21,
 - uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13.01.2022 r., III CZP 61/22